

Factsheet 2015-5

Kostenontwikkeling Extra-uren Strafzaken 2004-2014

Auteur: M. ter Voert

September 2015

Op 13 februari 2015 is de 'Commissie onderzoek oorzaken kostenstijgingen stelsel gesubsidieerde rechtsbijstand en vernieuwing van het stelsel' (Commissie-Wolfsen) ingesteld. De commissie is onder andere gevraagd onderzoek te doen naar de oorzaken van de kostenstijgingen binnen de gesubsidieerde rechtsbijstand vanaf 2002 tot en met 2014.

De commissie heeft het WODC gevraagd onderzoek te doen naar de kostenstijging van het stelsel. De kosten van het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand bestaan uit verschillende onderdelen: naast kosten voor toevoegingen en piketten, zijn er onder andere kosten voor het Juridisch Loket, de Raad voor Rechtsbijstand (beheer), en 'tolken en vertalers'. Uit een eerste analyse van deze kosten bleek dat de kostenstijging onder andere is toe te schrijven aan de stijging van uitgaven voor straf toevoegingen. In factsheet 2015-6 (Ter Voert, 2015a) zijn de ontwikkelingen van de kosten voor

strafpiket en straf toevoegingen beschreven. Het onderhavige factsheet beschrijft de kostenontwikkeling van extra-urenzaken voor strafzaken.¹ Een advocaat kan bij de Raad voor Rechtsbijstand (RvR) een verzoek indienen voor een extra-urenvergoeding als een zaak erg bewerkelijk is. De overheidsuitgaven voor extra uren zijn de afgelopen jaren alleen op het gebied van strafzaken gestegen. Ook het grootste gedeelte van de uitgaven voor extra uren gaat naar strafzaken (in 2014 91%). In dit factsheet geven we inzicht in de kostenstijging voor extra-urenvergoedingen in strafzaken door de volgende vragen te beantwoorden:

- 1 Hoe worden extra-urenzaken toegekend door de RvR?
- 2 Hoe hebben de uitgaven voor extra uren in strafzaken zich ontwikkeld tussen 2004-2014?
- 3 Hoe heeft het aantal extra-urenzaken zich ontwikkeld tussen 2004-2014?

¹ Tevens zijn er twee factsheets waarin de ontwikkeling van uitgaven voor echtscheidingszaken en de eigen bijdrage worden beschreven (2105-7 en 2015-3; zie Ter Voert, 2015b, 2015c). Het onderhavige factsheet beperkt zich tot de periode 2004-2014 omdat volledige en betrouwbare gegevens over extra-urenzaken over de periode 2002-2003 niet beschikbaar zijn.

- 4 Hoe hebben verschillende 'kostenposten' zich ontwikkeld?
- 5 Welke mogelijke verklaringen zijn er voor de stijging van de uitgaven en het aantal zaken?

De gegevens zijn gebaseerd op registratiegegevens die door de RvR zijn verstrekt, gesprekken met

medewerkers van de RvR, het Openbaar Ministerie, en twee strafrechtadvocaten, en verslagen van de Early Warning Werkgroep (werkgroep waarin verschillende strafrechterketenpartners zijn vertegenwoordigd, die ontwikkelingen in de strafrechterketen bijhouden en proberen te duiden).

Samenvatting

- De kostenstijging voor extra-urenzaken tussen 2004-2014 bedraagt 21,8 miljoen euro (gecorrigeerd voor inflatie 15,3 miljoen). De piek lag in 2013, toen lagen de kosten nog 6 miljoen euro hoger.
- De uitgaven tussen 2004 en 2014 zijn vooral gestegen door de toename van het aantal extra-urenzaken (stijging 2.300 zaken), maar ook door de toename van het aantal uren per extra-ureenzaak (stijging van gemiddeld 35 uur naar 42 uur).
- De kosten zijn tevens gestegen door btw-verhoging in 2012. De kosten zijn gematigd door de verlaging van het basisbedrag per punt in 2012 en 2013 en de daling van het aantal extra-urenzaken tussen 2013 en 2014. De eigen bijdrage voor bewerkelijke zaken die in 2013 is ingevoerd voor niet-ambtshalve zaken heeft (nog) slechts een beperkt kostenverlagend effect omdat het aandeel niet-ambtshalve zaken beperkt is (15%).
- Extra-urenzaken worden voornamelijk toegekend voor 'misdrijven meervoudige kamer'. De stijging van kosten en zaken doet zich ook voornamelijk ten aanzien van dit type zaken voor.
- Mogelijke verklaringen voor de toename van dit type extra-urenzaken is onder andere de toegenomen complexiteit van misdrijfzaken door onder andere Europese regelgeving over de rechten van verdachten, OM-beleid, de reactie van advocaten daarop en digitalisering.

Beoordelingssystematiek van de RvR

Aanvraag en toetsing

Wanneer een zaak bijzonder bewerkelijk is, kan de advocaat een verzoek indienen voor een extra-urenvergoeding. Om in aanmerking te komen voor een extra-urentoekenning moet het aantal aan de zaak bestede uren hoger zijn dan drie maal het aantal punten dat staat voor de betreffende zaak. Indien het verzoek wordt gehonoreerd, krijgt de advocaat vanaf de 'drie-keer-punten-grens' een uurvergoeding.² De vergoeding van bewerkelijke zaken vormt met deze systematiek dus een uitzondering op het forfaitaire stelsel.

De regelgeving voor bewerkelijke strafzaken is te vinden in het Besluit vergoedingen rechtsbijstand (Bvr, artikelen 22 en 31). Een uitgebreide werkwijze van de RvR bij de aanvraag en declaratie van Extra-urenvergoedingen is te vinden op Kenniswijzer.³ In

² Per 1 februari 2015 is de uurvergoeding bij bewerkelijke strafzaken waarbij verdachten zijn betrokken 0,955 punt. Voor overige zaken is die vergoeding gelijk aan de vergoeding per punt.

³ www.kenniswijzer.rvr.org/werkinstructies-extra-uren/eerste-aanvraag-extra-uren.html

bijlage 1 zijn de specifieke instructies voor het beoordelen van bewerkelijke strafzaken weergegeven.

Uitgangspunt is dat alle zaken binnen het forfait kunnen worden afgehandeld. Dat in de zaak meer tijd is besteed dan de forfaitaire tijdgrens, maakt de zaak niet bewerkelijk in de zin van het Bvr (ECLI: NL:RVS:2006:AX9070). Om in aanmerking te komen voor een extra-urenvergoeding moet:

- de zaak een zodanig karakter hebben dat de behandeling ervan in redelijkheid niet binnen de tijdgrens heeft kunnen plaatsvinden: er moet sprake zijn van feitelijke of juridische complexiteit;
- de rechtsbijstandverlening in verhouding staan tot het belang waarvoor de toevoeging is afgegeven (proportionaliteitsbeginsel). De RvR beoordeelt daarbij of de kosten van rechtsbijstand opwegen tegen het belang van de zaak.

Criteria voor juridische en/of feitelijke complexiteit zijn per rechtsterrein nader uitgewerkt. Een strafzaak kan feitelijk complex zijn, als drie of meer van de onderstaande omstandigheden van toepassing zijn. Het is aan de advocaat om dit te motiveren en aanmerkelijk te maken.

- 1 omvang van het dossier in relatie tot het aandeel dat verdachte daar in heeft;

- 2 omvang van de getuigenverhoren en de daarmee gelijkgestelde werkzaamheden, zoals descente en Oslo-confrontatie;
- 3 omvang en aard van de feiten op de dagvaarding;
- 4 proceshouding verdachte en medeverdachten;
- 5 hoeveelheid zittingen waarop de zaak inhoudelijk wordt behandeld;
- 6 grootschalige inzet van het opsporingsapparaat;
- 7 tenlastelegging lidmaatschap van criminele organisatie;
- 8 verzwarende omstandigheden.

De advocaat moet voorafgaand aan het bereiken van de tijdgrens van drie keer het aantal punten dat hoort bij de zaakcode toestemming vragen om extra uren te mogen besteden. Te late aanvragen worden – behoudens uitzonderingsituaties – afgewezen. De advocaat moet daarvoor de volgende stukken overleggen:

- (digitaal) ondertekend aanvraagformulier extra uren, inclusief begroting;
- duidelijke toelichting op de feitelijke dan wel juridische complexiteit waardoor meer uren dan gemiddeld aan de zaak moeten worden besteed;
- declaratie van het forfait;
- urenstaat voor de te verrichten en verrichte werkzaamheden;
- bij verzoek toestemming tweede advocaat in de zaak: duidelijke toelichting op noodzaak en te verrichten werkzaamheden. En een plan van aanpak van verdeling van de werkzaamheden tussen beide advocaten.

Bij zeer omvangrijke strafzaken (megazaken) – die de RvR als bewerkelijk heeft beoordeeld – waarbij te voorzien is dat erg veel tijd gemoeid zal zijn met de rechtsbijstandverlening, worden de extra uren in blokken van maximaal 50 uren toegekend (in uitzonderingsgevallen met blokken van 100 uur). Nadat de uren zijn besteed, kan de advocaat onder overlegging van de formele bescheiden, opnieuw verzoeken om toekenning van een blok van 50 uren of zoveel minder als nodig is. Omdat in deze megazaken de extra uren in blokken worden toegekend, zijn er meer verzoeken en declaraties extra uren dan er bewerkelijke (straf)zaken zijn. Er is geen maximum aan het aantal extra uren dat een advocaat kan declareren, mits tijdig aangevraagd.

Er zijn twee toetsingsmomenten: bij de aanvraag en bij de declaratie.

Bij de aanvraag beoordeelt de RvR of de zaak juridisch en/of feitelijk complex is en, als dat het geval

is, of de urenbegroting reeel is. Of de zaak juridisch en feitelijk complex is, is voor de RvR redelijk goed vast te stellen. De urenbegroting is echter lastig te beoordelen. RvR-medewerkers beoordelen dit op basis van hun ervaring van met dit soort zaken en op wat in de beroepsgroep gebruikelijk is. Ook de werkinstructies bieden hier handvatten voor. Bij grote strafzaken met opmerkelijk veel uren volgt een gesprek tussen de advocaat en de senior jurist special topics extra-urenzaken van de RvR. Bij grote zaken met meerdere verdachten wordt een databestand aangelegd waarin onder andere begrotingsgegevens en urenstaten van alle advocaten zijn opgenomen. Dit gebruikt de RvR als vergelijkingsmateriaal om toekomstige zaken te beoordelen of om binnen eenzelfde zaak met meerdere medeverdachten de uren die verschillende advocaten begroten met elkaar te vergelijken. Bij opmerkelijk veel begrote uren moet de advocaat dit goed kunnen verantwoorden. Het inschatten van 'doelmatige' uren is echter lastig en de RvR heeft niet in alle gevallen de bevoegdheid om eisen te stellen. Er zijn bijvoorbeeld megazaken die jaren doorgaan met tien tot twaalf verdachten, waarbij evenzoveel advocaten bij de getuigenverhoren zitten. De vraag kan hier worden gesteld of dit niet efficiënter kan en – als er geen sprake is van tegenstrijdige belangen – aan minder advocaten kan worden overgedragen. Hier gaat de RvR echter niet over. De RvR kan ook geen grenzen stellen aan bepaalde processtappen bij strafzaken (bijvoorbeeld hoger beroep of een herziening bij de Hoge Raad).

Bij de declaratie volgt het tweede toetsingsmoment. De RvR bekijkt dan onder andere of bepaalde activiteiten waar uren voor zijn begroot ook hebben plaatsgevonden. Iets kan anders zijn gelopen dan begroot. Soms heeft bijvoorbeeld een bepaald getuigenverhoor niet plaatsgevonden waar veel uren voor zijn begroot. Bij de declaratie moeten dus processtukken worden overlegd waaruit blijkt dat bepaalde activiteiten hebben plaatsgevonden.

Wijzigingen in de uitvoering

De vijf raden voor rechtsbijstand gebruikten tot en met 2007 het Handboek Vergoedingen voor de behandeling van bewerkelijke zaken. De regelgeving omtrent extra uren bood echter zoveel beleidsvrijheid met betrekking tot de afhandeling en beoordeling van de bewerkelijke zaken, dat tussen de raden aanzienlijke verschillen in de beleidsuitvoering waren ontstaan. In december 2007 hebben de raden daar om de eerste versie van de Leidraad Bewerkelijke

Zaken gepubliceerd. In de Leidraad zijn de landelijke (beleidsinhoudelijke) criteria voor de selectie, beoordeling en honorering van aanvragen voor extra uren beschreven. In 2008 volgde een tweede versie waarin een aantal aspecten is gewijzigd c.q. verduidelijkt.⁴ Het belangrijkste doel van de Leidraad is het harmoniseren van het uitvoeringsbeleid in de praktijk.⁵ Tussen de raden deden zich verschillen voor in het aantal toegekende bewerkelijke zaken en de hoogte van de vergoedingen. De Leidraad heeft bij een aantal raden tot minder toegekende zaken en minder toegekende uren geleid.⁵ Daarnaast is het sinds de invoering van de leidraad beleid om de toestemming voor extra uren in porties van 50 uur (of bij uitzondering 100 uur) toe te kennen. Begin 2015 is de Leidraad overgegaan in de 'werk-instructies extra-uren'.⁶ De werkinstructies zijn inhoudelijk niet verschillend van de Leidraad; de veranderingen betreffen vooral meer verduidelijking en verfijning hoe te handelen in bepaalde situaties. Het beleid of de toetsingsnormen zijn niet gewijzigd. Een andere wijziging die vanaf medio 2012 heeft plaatsgevonden is dat fasegewijs alle werkzaamheden voor extra-urenzaken bij het regiokantoor Den Haag zijn ondergebracht. Dit heeft tot doel om nog meer uniformiteit te krijgen in de uitvoeringspraktijk en een efficiëntere dienstverlening met kortere doorlooptijden te bewerkstelligen. Deze ontwikkeling heeft er voor gezorgd dat in 2013 werkvoorraden zijn weggewerkt en dus extra veel aanvragen en declaraties zijn afgehandeld. Dit verklaart voor een deel de piek in 2013 die in figuur 1 en figuur 2 is te zien. De daling in 2014 (zie figuur 1) is toe te schrijven aan de daling van het aantal aanvragen dat de RvR heeft ontvangen.

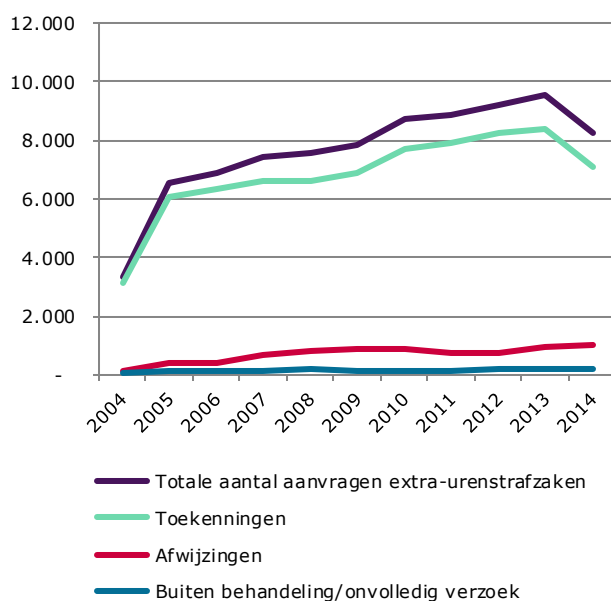
⁴ Zie Tweede Kamer, vergaderjaar 2008–2009, 31 753, nr. 3, bijlage 1 Leidraad Bewerkelijke Zaken.

⁵ Zie Tweede Kamer, vergaderjaar 2008–2009, 31 753, nr. 3, p. 3. Zie ook de daling in de jaren 2008-2009 in figuren 2 en 3.

⁶ www.kenniswijzer.rvr.org/werkinstructies-extra-uren

Mogelijk heeft de concentratie geleid tot een verdere uniformering van de uitvoering van het beleid: een geringer percentage aanvragen is in 2013/2014 toegekend in vergelijking met voorgaande jaren (zie tabel 1).

Figuur 1 Het aantal aanvragen, toekenningen en afwijzingen van extra uren over de jaren 2004-2014*

* Anders dan in de onderstaande figuren, gaat het hier om het aantal aanvragen en toekenningen. Sinds 2008 kunnen er meerdere aanvragen en toekenningen per extra-urenzaak zijn, omdat aanvragen bij grote zaken in blokken van 50 uur zijn opgedeeld. Dit verklaart waarom in dit figuur tussen 2008 en 2009 een stijging in *aanvragen en toekenningen* is te zien, terwijl in tabel 2 sprake is van een daling van het aantal *vastgestelde zaken*. Tevens verklaart het waarom de aantallen toekenningen in figuur 1 hoger liggen dan in figuur 3. Bij vastgestelde extra-urenzaken gaat het bovendien om uitbetaalde zaken, dit kan soms jaren na een toekenning plaatsvinden.

Tabel 1 Afwijzingen, toekenningen van extra uren in strafzaken 2004-2014, in procenten*

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Buiten behandeling/onvolledig verzoek	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3
Afwijzing extra uren	5	6	6	9	11	11	10	9	8	10	12
Toekenning extra uren	94	92	92	89	87	87	88	90	90	88	86
Totaal aanvragen extra-uren strafzaken	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

* Anders dan in de onderstaande figuren, gaat het hier om het aantal aanvragen en toekenningen, er kunnen vanaf 2008 meerdere aanvragen en toekenningen per (vastgestelde gedeclareerde) extra-urenzaak zijn.

Tot slot is in januari 2015 een pilot high trust voor bewerkelijke zaken gestart bij elf advocatenkantoren. De advocaat toetst hierbij zelf met behulp van de werkinstructies vooraf of er sprake is van extra uren. De aanvraag wordt door de RvR zonder toetsing vooraf gehonoreerd. De toetsing vindt door de RvR achteraf plaats. De pilot ziet alleen op het eerste verzoek om extra uren tot een maximum van 30 uur.

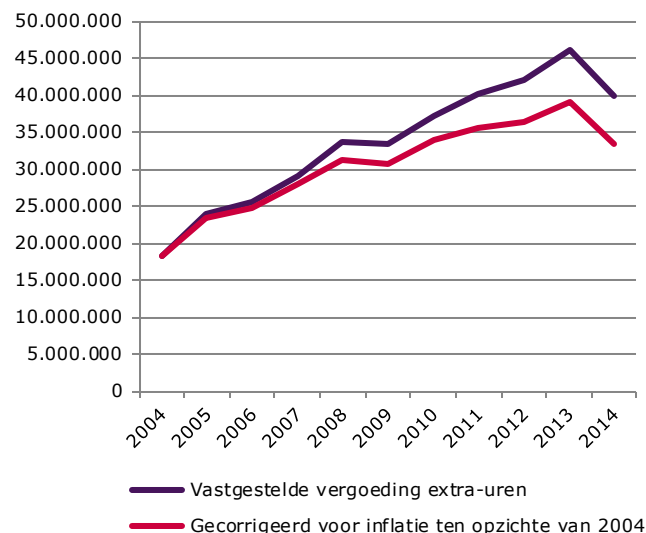
Uitgaven vastgestelde extra-urenzaken

Hoe hebben de uitgaven voor vastgestelde extra-uren in strafzaken zich ontwikkeld tussen 2004-2014?

De kosten voor extra-urenzaken zijn gestegen van 18,2 miljoen euro in 2004 naar ongeveer 46,1 miljoen in 2013 (zie figuur 2). In 2014 zijn de uitgaven gedaald naar 39,9 miljoen (gecorrigeerd voor inflatie ten opzichte van 2004 33,5 miljoen).

De kostenstijging tussen 2004-2014 bedraagt 21,8 miljoen euro (gecorrigeerd voor inflatie 15,3 miljoen). Volgens de RvR moet bij deze bedragen wel een kanttekening worden geplaatst. De toekenning van extra uren bestaat pas sinds 2000. Alleen toevoegingen die zijn afgegeven na 2000 vallen onder het regiem van extra uren zoals we dat nu kennen. Toevoegingen afgegeven voor 2000 vallen onder een ander regiem. Omdat er een aantal jaren overheen kan gaan voordat in een toevoeging extra uren worden toegekend en nog langer voordat ze worden uitbetaald, is het zeer waarschijnlijk dat in de jaren 2004-2006 nog een substantieel aantal bewerkelijke zaken zijn uitbetaald via het 'oude regiem'. Deze zien we dus niet terug in de gepresenteerde cijfers.

Figuur 2 Totaal bedrag (in euro) vastgestelde vergoeding extra-urenstrafzaken, 2004-2014

Aantal vastgestelde extra-urenzaken

Hoe heeft het aantal vastgestelde extra-urenzaken zich ontwikkeld tussen 2004-2014?

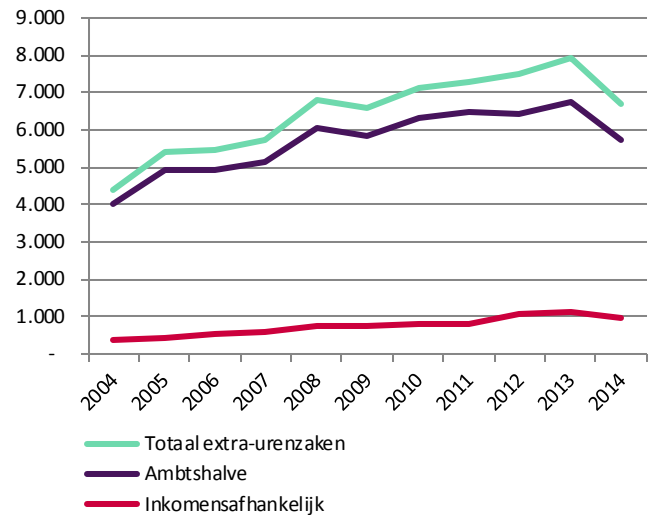
- Het aantal vastgestelde extra-urenzaken is toegenomen van 4.400 in 2004 naar ongeveer 7.900 in 2013 (toename 3.500 zaken). In 2014 is het aantal gedaald naar 6.700 zaken. Ten opzichte van 2004 betekent dit een stijging van 2.300 zaken (zie figuur 3). Ook hier geldt de nuance voor zaken uit 2004-2006, die in de vorige paragraaf is gemaakt.
- Extra uren worden vooral toegekend bij 'S050 misdrijven meervoudige kamer' (zie tabel 2). Ook de grootste absolute stijging (toename 2.400 zaken tussen 2004-2014) zit bij dit type zaken (zie tabel 2). Verhoudingsgewijs is het percentage 'S050 extra-urenzaken' binnen het totale aantal extra-urenstrafzaken toegenomen: van 84% in 2004 naar ongeveer 90% de laatste jaren (zie tabel 3). De laatste jaren komt ongeveer 94% van de uitgaven aan extra-urenstrafzaken ten laste van S050-zaken.
- De toename van S050 extra-urenzaken is niet toe te schrijven aan een eventuele toename van het aantal S050-toevoegingen: ook het aandeel extra-urenzaken binnen de S050-toevoegingen is toegenomen: van 21% in 2004 naar 41% in 2013 en 33% in 2014 (zie tabel 3). Extra-urenzaken be-

treffen meestal ambtshalve zaken (zie figuur 3). Het percentage niet-ambtshalve zaken (inkomensafhankelijk) is echter over de jaren gestegen van 9% in 2004 naar 15% in 2014.

- Over de jaren heeft tussen de 15% en 19% van alle extra-urenzaken betrekking op hoger-beroepzaken. Dit percentage is geen 'hard' gegeven maar geeft een ondergrens weer.⁷

⁷ Of er hoger beroep is ingesteld, wordt afgeleid van het type gerecht dat is ingevoerd in het bedrijfsprocessensysteem. Dit is geen verplicht invoerveld en wordt dus niet altijd ingevuld.

Figuur 3 Totale aantal vastgestelde extra-urenstrafzaken naar ambtshalve of niet, 2004-2014

Tabel 2 Aantal vastgestelde extra-urenzaken naar type strafzaak

Zaakcode	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Vershil 2004-2014
S010 overtreding kantongerecht alg.	1	1	6	4	2	4	1		1	2		-1
S020 jeugdstrafzaken	126	131	124	113	150	87	63	56	68	47	26	-100
S030 rijden onder invloed	1	2	3	1	2	2		1	1			-1
S040 misdrijven, enkelvoudige kamer	379	566	615	659	784	447	394	341	363	354	261	-118
S050 misdrijven, meervoudige kamer	3.680	4.446	4.423	4.611	5.418	5.674	6.261	6.519	6.699	7.036	6.073	2.393
Z010 uitleveringswet	34	43	28	26	25	21	14	12	18	14	31	-3
Z060 tbs	9	11	24	24	17	23	15	17	18	17	15	6
Z080 geschillen-klachtzaken gedetineerden	1	4	5	7	10	5	4	2	1	4	1	0
Z100 bezw. weigering teruggave rijbewijs	1				1				1			-1
Z110 benadeelde partij in strafproces	21	20	20	24	29	23	28	29	21	52	36	15
Z120 weigering teruggave inbeslaggen. g.	4	5	7	6	12	10	7	10	4	9	6	2
Z130 gratieverlening	8	2	3	4	2	4		1	2	4		-8
Z150 ten uitvoerlegging vwljke straf	2	5	5	8	5	3	3	5	5	2	1	-1
Z151 omzetting taakstraf	10	7	10	8	8	6	3	3	4	2	2	-8
Z160 schadevergoeding na voorl. hechtenis	2		2	3	3	4	4	3	2	1	1	-1
Z180 beklag niet-vervolgning	7	6	8	7	11	12	11	5	14	14	23	16
Z190 wet overdracht tuls strafvonnis	14	15	7	6	9	4	10	3	3	2		-14
Z230 ontnemingsvordering ex art 36e Sr	97	139	167	206	287	263	303	250	260	313	201	104
Z250 overig straf	6	9	19	20	7	11	17	16	20	32	27	21
Z260 Bezwaarschrift DNA-profiel				3	2	3	2		2	2		0
Totaal	4.403	5.412	5.476	5.740	6.784	6.606	7.140	7.273	7.507	7.907	6.704	2.301

Tabel 3 Aantal vastgestelde toevoegingen, aantal vastgestelde extra-urenzaken en percentage extra-urenzaken voor 'S040 Misdrijven enkelvoudige kamer (ek)' en 'S050 Misdrijven meervoudige kamer (mk)'

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
S040 toevoeging misdrijf ek	41.793	43.045	46.327	48.083	50.402	49.401	46.479	46.559	52.561	51.479	54.347
S040 extra-urenzaak	379	566	615	659	784	447	394	341	363	354	261
S040 % extra-urenzaken	1%	1%	1%	1%	2%	1%	1%	1%	1%	1%	0%
S050 toevoeging misdrijf mk	17.887	16.583	14.531	14.332	15.393	14.873	15.505	15.460	17.942	17.028	18.180
S050 extra-urenzaak	3.680	4.446	4.423	4.611	5.418	5.674	6.261	6.519	6.699	7.036	6.073
S050 % extra-urenzaken	21%	27%	30%	32%	35%	38%	40%	42%	37%	41%	33%

Uitgaven naar type kosten

Hoe hebben verschillende 'kostenposten' zich ontwikkeld?

De vergoeding voor een extra-urenzaak (EXU) wordt vastgesteld volgens de onderstaande berekening:

Vastgestelde vergoeding EXU = basisvergoeding + reistijdvergoeding + reiskosten + btw + overig – eigen bijdrage

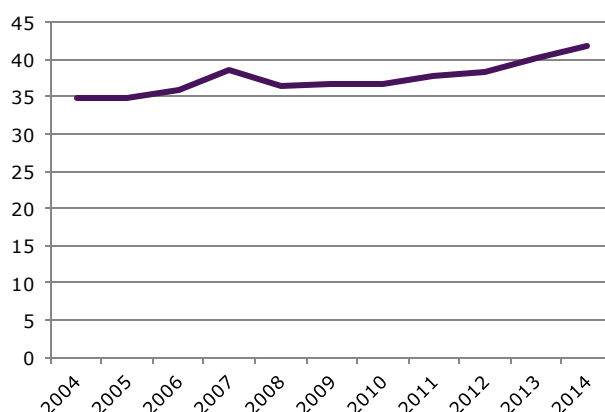
De uitgaven voor de verschillende kostenposten zijn in tabel 4 weergegeven. De uitgaven voor de basisvergoeding en btw zijn tussen 2004 en 2014 vooral gestegen. Dit komt in de eerste plaats door de toename van het aantal extra-urenzaken.

- Het gemiddelde bedrag *per zaak* dat aan basisvergoedingen is uitgegeven, is echter ook gestegen over de jaren heen. Als wordt gecorrigeerd voor inflatie ten opzichte van 2004, dan is de gemiddelde basisvergoeding per zaak tuswssen 2004 en 2014 met ongeveer € 675 toegenomen (zie tabel 4). De stijging wordt vooral veroorzaakt door de toename van het aantal extra uren per zaak. De basisvergoeding EXU is gebaseerd op een urenvergoeding en in figuur 4 is te zien dat deze uren zijn toegenomen: het gemiddeld aantal extra uren per zaak is tussen 2004 en 2014 gestegen van gemiddeld 35 uur naar 42 uur.
- De kosten voor extra-urenvergoedingen zijn in 2014 in vergelijking met 2004 nog getemperd omdat – gecorrigeerd voor inflatie – het basisbedrag per punt lager is geworden. De vergoeding per punt is over de jaren heen verschillende malen verhoogd en verlaagd (zie bijlage 2). In 2004 be-

droeg het basisbedrag € 93,84 per punt; in 2014 ligt het – gecorrigeerd voor inflatie - op € 88,89 (€ 105,96 indien niet gecorrigeerd voor inflatie).

- Btw-kosten per zaak zijn ook fors toegenomen. Deze stijgen automatisch mee met de stijging van de basisvergoeding en nemen vanaf 2012 extra toe door de verhoging van het btw-tarief van 19,5% naar 21%.
- Vanaf oktober 2013 moeten rechtzoekenden opnieuw een eigen bijdrage betalen bij bewerkzijkke (niet-ambtshalve) zaken (zie bijlage 2). Aangezien maar 15% van de extra-urenzaken niet-ambtshalve zaken betreft, is het totale bedrag aan eigen bijdrage in 2014 laag (€ 22.000) en heeft deze maatregel dus nog maar een beperkt kosten dempend effect. Het aantal niet-ambtshalve extra-urenzaken neemt over de jaren echter wel toe.

Figuur 4 Gemiddelde aantal uren per vastgestelde extra-urenzaak, 2004-2014

Tabel 4 Totale en gemiddelde bedragen (in €) vastgestelde vergoedingen en eigen bijdrage extra-urenzaken

Jaar	Basis-vergoeding	Btw	Reistijd-vergoeding ¹	Reiskosten-vergoeding ²	Overige vergoedingen	Eigen bijdrage	Vastgestelde vergoeding
Totalen per jaar							
2004	13.532.985	2.886.064	1.470.200	187.443		532	18.173.257
2005	17.653.518	3.799.899	2.072.660	247.989	25.410		23.887.236
2006	19.085.145	4.067.828	2.071.475	238.336	15.169	769	25.539.243
2007	21.953.064	4.658.395	2.271.949	253.950	39.194	1.022	29.246.169
2008	25.071.301	5.354.117	2.740.009	299.106	69.160	1.044	33.622.341
2009	25.226.167	5.323.562	2.470.729	264.388	56.303		33.382.636
2010	28.192.846	5.951.378	2.768.428	284.797	79.396		37.305.189
2011	30.250.070	6.398.312	2.973.696	296.912	154.988		40.095.867
2012	31.669.854	6.818.523	3.174.575	318.632	49.978	300	42.053.007
2013	34.378.403	7.996.934	3.384.237	348.239	14.878		46.142.188
2014	29.959.278	6.932.204	2.772.795	286.832	2.981	22.040	39.939.956
Vershil 2014-2004	16.426.293	4.046.140	1.302.595	99.389		21.508	21.766.699
Gemiddelde bedragen per zaak per jaar							
2004	3.074	655	334	43	0		4.127
2005	3.262	702	383	46	5		4.414
2006	3.485	743	378	44	3		4.664
2007	3.825	812	396	44	7		5.095
2008	3.696	789	404	44	10		4.956
2009	3.819	806	374	40	9		5.053
2010	3.949	834	388	40	11		5.225
2011	4.159	880	409	41	21		5.513
2012	4.219	908	423	42	7		5.602
2013	4.348	1.011	428	44	2		5.836
2014	4.469	1.034	414	43	0	3	5.958
Vershil 2004-2014	1.395	379	80	0	0	3	1.831
Gemiddelde bedragen per zaak per jaar, gecorrigeerd voor inflatie (cpi) ten opzichte van 2004							
2004	3.074	655	334	43	0		4.127
2005	3.207	690	377	45	5		4.340
2006	3.387	722	368	42	3		4.532
2007	3.660	777	379	42	7		4.876
2008	3.451	737	377	41	10		4.628
2009	3.523	743	345	37	8		4.662
2010	3.596	759	353	36	10		4.758
2011	3.700	783	364	36	19		4.905
2012	3.665	789	367	37	6		4.867
2013	3.685	857	363	37	2		4.945
2014	3.749	867	347	36	0	3	4.998
Vershil 2004-2014	675	212	13	-7	0	3	871

¹ De reistijdvergoeding is afhankelijk van het aantal kilometers en de vergoeding per punt (60 km is een half punt).

² De reiskostenvergoeding is 9 cent per km

Mogelijke verklaringen voor de kostenstijging

Welke mogelijke verklaringen zijn er voor de stijging van de uitgaven en het aantal zaken?

Directe effecten door prijsmaatregelen

In bijlage 2 staan diverse prijsmaatregelen weergegeven die de afgelopen jaren zijn doorgevoerd, die direct invloed hebben op de uitgaven.

- De kosten zijn gestegen door de btw-verhoging in 2012.
- Gecorrigeerd voor inflatie, zijn de kosten gedaald door de verlaging van het basisbedrag per punt in 2012 en 2013. In 2004 bedroeg het basisbedrag € 93,84 per punt, terwijl het in 2014 – gecorrigeerd voor inflatie – € 88,89 bedraagt (€ 105,96 indien niet gecorrigeerd voor inflatie). Daarbij moet er mee rekening worden gehouden dat verlagingen of verhogingen van het basisbedrag niet direct zichtbaar hoeven te zijn in de vastgestelde uitgaven in het jaar dat de wijziging is ingevoerd. Het bedrag dat per punt wordt uitgekeerd, is namelijk afhankelijk van het jaar waarin de toevoeging is afgegeven en niet van het jaar waarin wordt uitbetaald. Vooral bij extra-urenzaken komt het voor dat pas een jaar of jaren nadat de toevoeging is afgegeven, extra uren worden gedeclareerd en uitbetaald.
- In 2013 is een eigen bijdrage voor bewerkelijke zaken ingevoerd voor niet-ambtshalve zaken. De totale eigen bijdrage in 2014 is echter niet hoog (€ 22.000) omdat het aandeel niet-ambtshalve zaken beperkt is (15%). De maatregel heeft tot dusverre dus een beperkt kosten dempend effect. Of het effect in de toekomst groter wordt, is afhankelijk van de (verdere) stijging van het aantal niet-ambtshalve zaken. De eigen bijdrage kan een prikkel voor de rechtzoekende zijn om nog eens af te wegen of verdere juridische stappen nodig zijn. Het komt echter ook voor dat advocaten de eigen bijdrage voor eigen rekening nemen.

Effecten RvR beleid

- De Leidraad bewerkelijke zaken in 2008 heeft tot gevolg gehad dat het aantal extra-urenzaken en het gemiddeld aantal extra uren per zaak (tijdelijk) daalde.
- Door het concentreren van alle werkzaamheden voor extra urenzaken in het regiokantoor Den Haag is de werkvoorraad geslonken en dit heeft tot een piek van het aantal afgehandelde zaken in 2013 geleid.

- Het effect van de centralisatie van extra-urenzaken in Den Haag is nog onduidelijk. Mogelijk leidt dit tot verdere uniformering van het uitvoeringsbeleid.

Toegenomen complexiteit

De uitgaven zijn vooral gestegen door ten eerste de toename van het aantal extra-urenzaken, dit betreft vooral S050-zaken (Misdrijven meervoudige kamer). Ongeveer 90% van de extra-urenstrafzaken heeft de laatste jaren betrekking op S050-zaken. Verhoudingsgewijs is ook het aantal extra-urenzaken binnen de S050 vastgestelde toevoegingen toegenomen. Ten tweede is het gemiddeld aantal extra uren per zaak over de jaren heen toegenomen.

De vraag rijst of dit type zaken complexer is geworden? Indicatoren hiervoor zijn onder andere het aantal zittingen, de doorlooptijd tussen de eerste en laatste zitting en het gemiddeld aantal feiten per behandelde zaak.

- Het gemiddeld aantal zittingsdagen voor 'misdrijven meervoudige kamer' is inderdaad toegenomen tussen 2004 en 2014. Het gemiddeld aantal zittingsdagsdagen per jaar is gestegen van 1,43 in 2004 naar 1,60 in 2011 en weer gedaald naar 1,51 in 2014.
- De gemiddelde doorlooptijd tussen de eerste en laatste zitting voor meervoudige kamerzaken is eveneens toegenomen: van 127 dagen in 2004 naar 259 dagen in 2012 en weer gedaald naar 195 dagen in 2014.
- Het gemiddelde aantal feiten per behandelde meervoudige kamerzaak is niet toegenomen: in 2004 ging het om gemiddeld 4,9 feiten per zaak, in 2014 is dat afgenomen tot 4,4 feiten per zaak.

Mogelijke oorzaken voor de toegenomen complexiteit die zijn aangegeven in interviews en verslagen van de Early Warning Werkgroep:

- a Door Europese regelgeving heeft de verdachte meer rechten gekregen. Dit heeft tot gevolg dat steeds meer ten overstaan van de rechter moet worden gepresenteerd; alleen schriftelijk volstaat niet meer. Getuigenverklaringen op schrift worden bijvoorbeeld niet meer geaccepteerd. Alles moet op zitting; er zijn daardoor meer getuigenverhoren.
- b OM beleid. Het OM kijkt meer naar de context van het delict en de achtergrond van de verdachte. Het uitgangspunt is dat strafrecht het probleem niet oplost. De achterliggende problematiek moet in kaart worden gebracht. Dit is iets van de laatste vijf jaar (zie Perspectief op 2015). Dit heeft er

- onder andere toe geleid dat er meer rapportages worden opgevraagd bij het Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie (NIFP). Het OM probeert tevens bijzondere opsporingsmethoden en hun werkwijze beter te verantwoorden (voorkomen tunnelvisie).
- c Doordat het OM 'meer uitpakt', wil ook de advocaat meer uren of menskracht in de zaak steken ('equality of arms'). Er is een grotere inzet van het opsporingsapparaat, waar de advocatuur op reageert door meer uren te vragen.
 - d Er is de laatste jaren meer oog voor de positie van het slachtoffer in het strafproces. Dat maakt de zaak voor de verdediging ook ingewikkelder. Het slachtoffer heeft spreekrecht (Wet versterking positie slachtoffer in het strafproces in 2011).
 - e Er zijn vaker meerdere verdachten tegelijkertijd op dezelfde zitting (er wordt bijvoorbeeld vaker lidmaatschap criminele organisatie ten laste gelegd).
 - f Dossiers worden dikker. Ook de digitalisering draagt daartoe bij. Het maakt het makkelijker om gegevens toe te voegen. En er zijn nieuwe data, bijvoorbeeld tapverslagen die de advocaat wil doornemen. Dat kost tijd.
 - g Complexiteit leidt ertoe dat het aantal aangehouden zaken toeneemt (voor OM kost een zaak voorbereiden meer tijd), waardoor meer zittingen nodig zijn.

Gedrag advocaten

Er zijn meer gespecialiseerde strafrechtadvocaten. Die 'trekken meer uit de kast'. Zij halen meer uit een zaak, weten welke middelen ingezet kunnen worden en steken er meer tijd en uren in. Gespecialiseerde advocaten zijn meer doordrongen wat er mogelijk is. Ook zij vragen bijvoorbeeld meer getuigenverhoren aan.

Gedrag rechtzoekende

De cliënt heeft naar mening van twee geïnterviewde advocaten geen invloed op de grootte van het dossier dan wel op de arbeidsintensiviteit voor de advocaat. De advocaat behoort als de professional de procedurele regie ten opzichte van de rechtzoekende te behouden. Of een zaak uiteindelijk een extra-urenzaak wordt, wordt derhalve bepaald door de advocaat in samenspraak met de RvR.

Literatuur

- Voert, M. ter (2015a). *Kostenontwikkeling strafpiket en straftoevoegingen 2002-2014*. Den Haag: WODC. Factsheet 2015-6.
- Voert, M. ter (2015b). *Ontwikkeling hoogte eigen bijdrage gesubsideerde rechtsbijstand 2002-2014*. Den Haag: WODC. Factsheet 2015-3.
- Voert, M. ter (2015c). *Kostenontwikkeling toevoegingen scheidingen 2002-2014*. Den Haag: WODC. Factsheet 2015-7.

Bijlage 1

Aanvullend beleid extra uren in strafrechtzaken⁸

Voor de doelmatigheidstoetsing en de beoordeling van de begroting bij extra uren in strafrechtzaken, geldt het volgende beleid in aanvulling op de algemene werkinstructie Toekennen aanvraag extra uren. De op het rechtsterrein gebruikelijke werkzaamheden moeten binnen de forfaitaire uren afgewikkeld worden. Hier is het forfait op gebaseerd.

Voor een aantal extra verrichtingen, zoals extra zittingen wordt binnen het forfait een toeslag verstrekt. Deze verrichtingen maken de zaak niet bewerkelijk (ECLI:NL:RVS:2006:AX9070).

Enkelvoudige strafkamer (S040)

De alleensprekende rechter behandelt eenvoudige strafzaken en verwijst ingewikkelde zaken door naar de meervoudige kamer. Er is vaker sprake van niet-ingewikkelde bewijsvoering en een bekende verdachte. Bewerkelijke zaken komen daarom bijna niet voor bij de enkelvoudige strafkamer. In een enkel geval kan het gebeuren dat door bijzondere omstandigheden van de zaak, meerdere zittingen, meerdere getuigen die moeten worden gehoord, een enkelvoudige kamerzaak toch bewerkelijk wordt. Binnen het forfait van zes punten (achttien uur) passen bijvoorbeeld:

- gesprekken met de verdachte;
- het bijwonen van getuigenverhoren;
- bestudering van de dagvaarding;
- bestuderen dossier;
- het voorbereiden en bijwonen van de zitting waarop de behandeling (inclusief pleidooi) en de uitspraak plaatsvindt;
- adviseren over de uitspraak en het eventueel instellen van een rechtsmiddel.

Meervoudige strafkamer (S050)

De meervoudige strafkamer behandelt strafzaken die zich niet lenen voor enkelvoudige behandeling. Binnen het forfait van acht punten (24 uur) passen bijvoorbeeld:

- gesprekken met een (bekennende of (gedeeltelijk) ontkennende) verdachte én een nagesprek;
- bestuderen van het dossier, waaronder dagvaarding en processen verbaal;
- bijstaan verdachte in het kader van voorlopige hechtenis, inclusief eventueel hoger beroep en verzoek tot schorsing;
- het bijwonen van getuigenverhoren;
- bestuderen reclasserings- en/of psychiatrische rapportages;
- het voorbereiden en bijwonen van een zitting waarop de behandeling (inclusief pleidooi) plaatsvindt;
- het eventueel bijwonen van de uitspraak;
- beoordelen van de uitspraak en het eventueel instellen van een rechtsmiddel.

Benadeelde partij/ad info-feiten/TUL algemeen

Bij zowel de enkelvoudige als de meervoudige strafkamer kan het voorkomen dat er een vordering benadeelde partij wordt ingediend, of ad info-feiten worden toegevoegd aan de zaak, of een tenuitvoerlegging voorwaardelijke veroordeling in verband met overtreding van de algemene voorwaarden (TUL) wordt gevorderd. Deze omstandigheden op zich maken de zaak niet bewerkelijk.

Forfaitaire toeslag of extra uren

Procedurele verwickelingen in strafzaken, zoals gevangenhouding, getuigenverhoren, meerdere zittingen, leiden niet zonder meer tot bewerkelijkheid. Voor deze werkzaamheden wordt op grond van het Bvr een forfaitaire toeslag toegekend. Deze verzwarende omstandigheden zijn op zichzelf geen reden om extra uren aan de zaak toe te kennen.

⁸ Bron: www.kenniswijzer.rvr.org/werkinstructies-extra-uren

Bewerkelijke strafzaak

De criteria voor bewerkelijkheid, die in het algemene deel zijn genoemd, gelden ook voor strafzaken. Hierna wordt specifiek de feitelijke complexiteit van een strafzaak nader ingevuld.

Je beoordeelt de feitelijke complexiteit in een strafzaak aan de hand van de volgende omstandigheden:

- 1 omvang van het dossier in relatie tot het aandeel dat verdachte daar in heeft;
- 2 omvang van de getuigenverhoren en de daarmee gelijkgestelde werkzaamheden, zoals descente en Oslo-confrontatie;
- 3 omvang en aard van de feiten op de dagvaarding;
- 4 proceshouding verdachte en medeverdachten;
- 5 hoeveelheid zittingen waarop de zaak inhoudelijk wordt behandeld;
- 6 grootschalige inzet van het opsporingsapparaat;
- 7 tenlastelegging lidmaatschap van criminele organisatie;
- 8 verzwarende omstandigheden.

Een strafzaak kan feitelijk complex zijn, als drie of meer van de bovenstaande omstandigheden van toepassing zijn. Het is aan de advocaat om dit te motiveren en aannemelijk te maken.

Ad 1. Omvang van het dossier in relatie tot het aandeel dat verdachte daar in heeft

Het totaal aantal ordners over de zaak is niet bepalend. Je beoordeelt de rol die de verdachte in het geheel inneemt. Alleen het deel van het dossier dat betrekking heeft op de verdachte is relevant voor de beoordeling. Ook bij videobanden en andere beeld- en geluidsdragers neem je bij de beoordeling alleen de tijdsbesteding mee van het deel dat betrekking heeft op de verdachte.

Is er sprake van een uitzonderlijke zaak met meerdere verdachten, dan heb je tenminste de volgende stukken nodig:

- de inhoudsopgave van de processen verbaal;
- de namen van de medeverdachte(n) en hun raadslieden;
- de projectnaam die het OM aan de zaak heeft gegeven.

Vanzelfsprekend heb je ook een nadere toelichting op de aanvraag nodig.

Ad 2. Omvang van de getuigenverhoren en de daarmee gelijkgestelde werkzaamheden, zoals descente en Oslo-confrontatie

Een onderzoek door de RC waarbij enkele getuigen worden gehoord maakt de zaak nog niet bewerkelijk. Per getuige geldt een forfaitaire toeslag. Onderzoekshandelingen door de RC met meerdere langdurige én uiteenlopende getuigenverklaringen of daarmee gelijkgestelde werkzaamheden kunnen de zaak bewerkelijk maken. Van belang is ook de proceshouding van de verdachte. Vanzelfsprekend moet de raadsman bij de onderzoekshandelingen van de RC aanwezig zijn geweest.

Ad 3. Omvang en aard van de feiten op de dagvaarding

Als er meerdere feiten op de dagvaarding staan is niet zonder meer nog geen sprake van een bewerkelijke zaak. De zaak kan bewerkelijk zijn als sprake is van één of meerdere ernstige feiten.

Bijvoorbeeld als de samenleving ernstig geschokt is geraakt, de zaak veel media aandacht krijgt, er sprake is van mensenhandel c.q. -smokkel, moord of doodslag, internationale drugshandel, ernstig zedendelict of grootschalige oplichting.

Ad 4. Proceshouding verdachte en aantal medeverdachten

Het enkele feit dat de verdachte ontkent wil nog niet zeggen dat er sprake is van een bewerkelijke zaak. Als het noodzakelijk is om tegenbewijs te leveren of de bewijsvoering van het OM te ontcrachten kan er wel sprake zijn van een bewerkelijke zaak.

Het deskundigenrapport (contra-expertise) op zich maakt de zaak niet bewerkelijk. De advocaat heeft geen werkzaamheden aan het opstellen van deze rapporten. Een niet éénzijdig zaakinhoudelijk deskundigenrapport dat door de advocaat wordt bestreden kan de zaak bewerkelijk maken.

Ontkennende medeverdachten en tegenstrijdige verklaringen kunnen de zaak bewerkelijk maken.

Ad 5. Hoeveelheid zittingen waarop de zaak inhoudelijk wordt behandeld

Het aantal zittingen kan de zaak bewerkelijk maken, als de zittingstoeslag niet meer volstaat. Dit is het geval bij drie of meer inhoudelijke en langdurige zittingen, inclusief regiezitting.

Ad 6. Grootschalige inzet van het opsporingsapparaat

Als in een grootschalig onderzoek gebruik wordt gemaakt van de inzet van speciale rechteams (bijvoorbeeld de Dienst Landelijke Recherche) of samenwerkingsverbanden tussen (internationale) politie en bijzondere opsporingsambtenaren (FIOD) kan er sprake zijn van een bewerkelijke zaak. Denk daarbij aan grootschalige fraude, witwaspraktijken, grensoverschrijdende criminaliteit enz.

Ad 7. Tenlastelegging lidmaatschap van criminele organisatie

Als in de tenlastelegging lidmaatschap van een criminele organisatie wordt gesteld, een strafverzwarende omstandigheid, dan kan sprake zijn van een bewerkelijke zaak.

Ad 8. Verzwarende omstandigheden

Er kunnen verzwarende omstandigheden zijn die leiden tot een bewerkelijke zaak, bijvoorbeeld:

- ernstig misdrijf door een minderjarige, zoals de 'Facebook-moord' of de 'grensrechterzaak';
- ernstig misdrijf gepleegd door gezagsdrager/mensen met voorbeeldfunctie, zoals politieagent die een moord pleegt, fraudeerende politicus;
- meerdere ingewikkelde en aanzienlijke vorderingen benadeelde partij.

Een hulpmiddel bij de beoordeling van de bewerkelijkheid: [beslisboom](#).

Beoordeling begroting

Uitgangspunten beoordeling totale begroting in uitzonderlijke strafzaken.

Als een advocaat in een zeer grote strafzaak een totale begroting meestuurt van de te verwachten werkzaamheden, beoordeel je als onderstaand volgt. Voor alle posten geldt dat het om uitgangspunten gaat. Toont advocaat aan dat bepaalde werkzaamheden langer duren dan onderstaande standaard gemiddelden, dan kun je hier bij je beoordeling rekening mee houden. Als in werkelijkheid de werkzaamheden langer of korter hebben geduurd dan dient de advocaat dit bij (tussentijdse) declaratie te melden.

Dossierstudie

Zie [Werkinstructie Toekennen extra uren : eerste aanvraag](#), paragraaf 6 Beoordeling begroting.

Rogatoire commissie

Je vergoedt alleen de juridische werkzaamheden die in het buitenland verricht worden. Zoals het voorbereiden en bijwonen van het getuigenverhoor aldaar.

Getuigenverhoor

Je begroot een getuigenverhoor op gemiddeld twee à drie uur per getuige inclusief voor- en nawerk.

Redactie pleitnota

Je gaat uit van één uur per bladzijde inclusief correcties en eindredactie. Bijstelling naar boven moet nader worden gemotiveerd en in samenhang gezien worden met jurisprudentie en literatuur.

Behandeling ter zitting

Je rekent standaard een dagdeel van vier uur voor een behandeling ter zitting, inclusief zittingsvoorbereiding en nawerk.

Telefoongesprekken en correspondentie

Je houdt in de begroting rekening met maximaal 30 minuten per week. Als meer tijd noodzakelijk is dan moet advocaat dit nader toelichten.

Bijlage 2

Tabel 5 Beleidsmaatregelen gesubsidieerde rechtsbijstand ten aanzien van aantal en prijs van toevoegingen*

Jaar	Aantal toevoegingen	Eigen bijdrage	Vergoeding advocaat
2004	Versobering anticumulatieregeling	- Verhoging eigen bijdrage 35% - Versobering anticumulatieregeling	Verhoging basisbedrag per punt met € 3,61
2005	Invoering mediationtoevoeging		Verhoging basisbedrag per punt met € 3,66
2006	- Introductie kosteloze rechtsbijstand slachtoffers - Invoering lichte advies toevoeging	Vivalt, wijziging draagkrachtbegrip	Vivalt, administratieve vergoeding gehalveerd
2008	Leidraad Bewerkelijke zaken**		- Leidraad Bewerkelijke zaken - Afschaffen vergoeding administratieve kosten ambtshalve toevoegingen
2009	Eigen bijdrage ingevoerd voor laagste eigenbijdrage categorie niet-ambtshalve strafzaken	Eigen bijdrage ingevoerd voor laagste eigenbijdrage categorie niet-ambtshalve strafzaken	
2010	Verhoging financieel belang		Aanpassing vergoeding vreemdelingenbewaring
2011	- Diagnose en triage: korting als via het Juridisch Loket - Verhoging eigen bijdrage	- Diagnose en triage: korting als via het Juridisch Loket - Verhoging eigen bijdrage	
2012			- Verlaging basisbedrag met € 6,71, geen indexering meer - Btw-verhoging van 19,5 naar 21% per 1 oktober 2012
2013	- Verhoging eigen bijdrage, vooral scheidings(gerelateerde) toevoegingen - Opnieuw eigen bijdrage bij bewerkelijke zaken - Afschaffing anticumulatieregeling	- Verhoging eigen bijdrage, vooral scheidings(gerelateerde) toevoegingen - Opnieuw eigen bijdrage bij bewerkelijke zaken - Afschaffing anticumulatieregeling	- Verlaging basisbedrag met € 2,14 - Puntverlaging diverse zaakvergoedingen
2015			- Verlaging basisbedrag met € 0,35, stopzetten indexering - Verlaging vergoeding basisbedrag extra uren straf (S-code) naar € 100,86 - Puntverlaging voorsommige zaakvergoedingen straf

* Groen=voor de overheid kostenverlagend; rood= kostenverhogend; lichtpaars=onduidelijk effect op kosten of aantal toevoegingen

** Leidde niet tot minder toevoegingen, maar wel tot minder extra-urenvergoedingen

Deze reeks omvat korte verslagen van onderzoek dat door of in opdracht van het WODC is verricht. Opname in de reeks betekent niet dat de inhoud het standpunt van de Minister van Veiligheid en Justitie weergeeft.

Alle rapporten van het WODC zijn gratis te downloaden van www.wodc.nl.